

СТВОРЕННЯ РОЗВИВАЛЬНОГО ВИХОВНОГО СЕРЕДОВИЩА НА ЗАСАДАХ СИТУАЦІЇ УСПІХУ, ЯК ЧИННИК ФОРМУВАННЯ ПОЗИТИВНОЇ «Я» - КОНЦЕПЦІЇ УЧНІВ

І.В. КОМІР

Україна, м. Запоріжжя, гімназія №45

Аналізуючи психологічно – педагогічну літературу з обраної дослідницької теми, можна зробити висновок, що школа III тисячоліття має бути школою розвитку, в якій дитина виступає суб'єктом власної життєдіяльності. Школа нового типу - це передусім виховний заклад, що сприяє духовному становленню особистості учня, створенню умов для його потреб та інтересів, формуванню у вихованців здатності до саморозвитку. Основний засіб саморозвитку й визнаний орієнтир гуманістичного підходу в педагогіці, за визначенням Р.Бернса, - завдання позитивного перетворення Я-концепції учнів [2, с. 323]. Перед загальноосвітнім навчальним закладом постала проблема створення гуманістичної виховної школи, найважливішим компонентом якої є розвивальне виховне середовище, адже неорганізоване середовище може перекреслити усі педагогічні впливи на дітей.

Проблеми створення і розвитку виховної системи школи і її складової – виховного середовища розкриті в дослідженнях Є.Степанова, Л.Новикової, І.Колесникової, Є.Баришнікова, Ю.Конаржевським, Ю.Мануйлова, Д.Григор'єва.

Вивченню сутності Я-концепції і її структури присвячені праці Р. Бернса, К. Благі, Д. Брауні, К. Даттона, У. Джеймса, Дж. Келлі, І.С. Кона, Х. Маркуса С. Сміта, Л.Д. Столяренко, М. Шабека та ін.

Досягнення позитивної "Я-концепції" потребує розгляду необхідного механізму її формування - рефлексії. Різні аспекти рефлексії цікавили Матюшкіна О.М. (структура й умови формування рефлексивних механізмів саморегуляції мислення), Гуткіну Н.І. (психологічна сутність рефлексивних очікувань особистості), Захарову А.В., Степанова С.Ю., Катрича Г.І. (вікові особливості рефлексії), Кулюткіна Ю.М. (рефлексивна регуляція розумових дій), Ладенко І.С., Степанова С.Ю. (рефлексивний розвиток пізнавально-творчої активності).

Однак, незважаючи на наявність великого теоретичного й емпіричного матеріалу, присвяченому: розвитку виховних систем і формуванню виховного середовища, роль у розвитку позитивної Я-концепції учнів спеціально-організованих взаємопов'язаних педагогічних подій виховного середовища класу, залишається недостатньо вивченою. Недостатня кількість теоретичних та прикладних аспектів проблеми зумовила вибір теми даного дослідження.

Завдання дослідження - визначення засобів створення в класному колективі виховного середовища, яке сприяє формуванню в учнів позитивної Я-концепції.

В нашій роботі ми спираємось на дослідження Д.В. Григор'єва, який визначає виховне середовище як динамічну мережу взаємопов'язаних педагогічних подій, які створюються соціальними суб'єктами різного рівня (колективні індивідуальні), що є умовою особистісного розвитку і дорослого, і дитини [7, с. 24].

Виховне середовище створює можливості для розвитку і формування особистості школяра, такі як [3; 7, с. 24]: 1) свобода прийняття школярем рішення про входження у виховне середовище; 2) побудова діалогових відношень з людьми різного віку і різних соціальних груп; 3) вибір різних колективів, спільностей та можливостей їх зміни; 4) входження в культурне, природне, інформаційне та інші середовища.

Ми приймаємо точку зору дослідників, які вважають, що виховне середовище буде розвиваючим, якщо [1; 3; 4; 7]:

–мотивувати учня, викликати особистісний інтерес для освоєння пізнавальної діяльності, для участі в навчально-виховних подіях школи;

–створювати психологічний комфорт школяра, створювати умови для виникнення реальної «ситуації успіху» дитини в освітньому середовищі школи;

- будувати виховання на застосуванні в освітньому середовищі школи спеціальних методів (проблемних, евристичних, рефлексивних; емоційно-розвиваючих і ін.);
- розвивати у навчально-виховному процесі суб'єкт - суб'єктний характер взаємин, використовувати групові, колективні форми організації навчально-виховного процесу;
- забезпечувати організацію продуктивної діяльності учнів у виховних заходах класу;
- проектувати виховну систему з опорою на зону найближчого розвитку дитини й здійснювати переведення у зону найближчого розвитку.

Під Я-концепцією розуміють “стійку систему представлень суб'єкта про самого себе, про своє “Его”, на базі якої він і буде свої комунікації, взаємовідносини з іншими суб'єктами й оцінює самого себе й власні поведінкові акти” [6, с. 702]. Показниками позитивної «Я – концепції» є: а) емоційна стабільність, особистісна зрілість і соціальна відповідальність; б) здатність проявляти зацікавленість у спілкуванні; в) адекватність сприйняття оточення; г) адекватна самооцінка; д) гнучкість поведінки й любов до експериментування; е) уміння визивати довіру оточуючих [6, с. 302-333].

Обов'язковим буде створення ситуації успіху, що в свою чергу вагомо і ефективно вплине на формування позитивної «Я» - концепції учнів, при формуванні розвиваючого виховного середовища класного колективу, якщо вчитель має певні цільові орієнтації, а саме: сприяння становленню і прояву творчої індивідуальності школярів; розвиток суб'єктності учнів; створення умов для інтелектуального, морального, емоційного самовираження учнів; педагогічна підтримка творчих прагнень і ідей учнів; виховання поважного і відповідального ставлення до праці; створення умов для спілкування і колективної діяльності; розвиток цікавості і пізнавальних інтересів учнів; створення дружнього класного колективу.

Системний аналіз функціонально-структурних взаємодій на рівні системи “Я-концепція”, основні вектори якого - це індивідуально-мотиваційний аналіз, компонентно-цільовий аналіз, структурно-функціональний аналіз, дозволяє визначити стратегію й тактику організації її розвитку через рефлексію як психолого-педагогічного механізму формування заповненої структури Я-концепції особистості [6, с. 702]. Щоб ефективно формувати позитивну «Я» - концепцію учня необхідно сповнити кожний день шкільного життя ситуаціями успіху.

Самореалізація учня тісно пов'язана з такими процесами, як підкріплення, розширення й уточнення комплексу «Я», і її успішність у значній мірі визначається не випадковістю (продуктивністю) самовизначення.

Виділимо шляхи вдосконалювання Я-концепції учня як процесу реформування її структурної й функціональної наповненості через рефлексію у виховному середовищі класу:

- спеціальна організація психолого-педагогічного процесу виховання, що містить діагностичний; аналітичний етап; етап, що компенсує інформаційну недостатність; реабілітаційний етап;
- виявлення й формування недобудованих елементів Я-концепції учня;
- побудова конструктивних особистісних стратегій збереження психологічного здоров'я дитини [4, с. 337]);
- розробка й реалізація виховних середовищ, призначених для ефективного формування здатності до рефлексії вихованця.

Створюючи в класі розвиваюче виховне середовище, класний керівник повинен попередити усілякі негативні явища в житті учнів. Необхідно розробити програму моніторингових досліджень ефективності створення розвиваючого виховного середовища на засадах ситуації успіху. Ситуації успішної життєдіяльності дітей треба розглядати з позицій: соціальної, філософської, психологічної, культурологічної, педагогічної. Щастя та успіх – є важливими компонентами розвитку дитини.

Факторами, що впливають на виникнення ситуації успіху в класному колективі будуть загальна розвиненість учнів, здібності, створення належних умов для розгортання навчально – виховного процесу, вміння бути добрими, толерантними.

В процесі розробки та апробації технології створення виховної системи класу, як засобу організації життєдіяльності й виховання членів класного колективу, що представляє собою цілісну

й упорядковану сукупність взаємодіючих компонентів і сприяє розвитку особистості й колективу, ми припустили, що якщо створювати виховне середовище в класному колективі на основі моніторингового дослідження, то: значно підвищується вплив на формування позитивної «Я» - концепції; розширюються можливості для більш ефективного створення гуманістичного особистісно – орієнтованого навчання і виховання дітей в класі; створюються більш сприятливі умови для ефективного контролю, аналізу, координації цілісного виховного процесу, процесу становлення особистості кожної дитини, її моральних якостей.

Для учнів створюються максимально комфортні умови для інтелектуального, морального, комунікативного, естетичного самовираження особистості школярів; підвищується рівень сформованості правильного адекватного відношення до себе, самооцінки, самоконтролю; вдосконалюється продуктивність уваги, сприйняття, здібності до спілкування, до абстрактного мислення, бачення реального, аналізу, рефлексії.

Етапи створення розвиваючого виховного середовища:

- 1) діагностика рівня сформованості розвиваючого виховного середовища;
- 2) розробка критеріїв експертизи створення розвиваючого виховного середовища на засадах ситуації успіху;
- 3) визначення чинників, що впливають на формування позитивної «Я» - концепції;
- 4) розробка системи корекційних заходів щодо формування позитивної «Я» - концепції в учнів;
- 5) проведення експертизи рівня сформованості позитивної «Я» - концепції в умовах розвиваючого виховного середовища на засадах ситуації успіху;
- 6) аналіз та узагальнення інформації за результатами дослідження.

Критерії оцінки очікуваних результатів ми визначали за такими параметрами:

- 1) рівень сформованості розвиваючого виховного середовища на засадах ситуації успіху в класному колективі;
- 2) ступінь впливу розвиваючого виховного середовища на засадах ситуації успіху на формування позитивної «Я» - концепції учнів;
- 3) рівень психологічного комфорту кожного учня в класному колективі.

Спираючись на попередній виклад можна виділити такі структурні елементи в технології створення розвиваючого виховного середовища в класному колективі на засадах ситуації успіху:

1. Визначення рівня сформованості розвиваючого виховного середовища на засадах ситуації успіху: виділення критеріїв оцінки рівня сформованості розвиваючого виховного середовища на засадах ситуації успіху; підбір відповідних тестів; проведення тестування учнів.
2. Систематизація отриманої інформації.
3. Об'єднання учнів при проведенні заходів у групи відповідно до рівня сформованості позитивної «Я» - концепції.
4. Визначення адекватних методів та технологій виховання.
5. Планування заходів, що містять велику кількість різноманітних творчих завдань, поєднання індивідуальних, групових, колективних форм роботи.
6. Контроль і корекція: фіксування проявів складових ситуації успіху; спостереження, тестування; аналіз результатів, складання індивідуальних планів самовдосконалення учнів в світлі формування позитивної «Я» - концепції.

В ході роботи над створенням розвивального виховного середовища необхідно коректувати план роботи, методи та технології виховання з урахуванням діагностики результатів їх застосування. Найбільш ефективними ми вважаємо [1; 5; 8]:

- анкетування учнів «Ти і твій клас»,
- моніторинг застосування методу індивідуальних і групових перспективних ліній в створенні ситуації успіху,
- моніторинг ефективності проведення комунікативних ігор, спрямованих на формування позитивної «Я» - концепції.
- моніторинг досліджень за методикою «Психологічна атмосфера в колективі».

Діти приймали активну участь у численних колективних творчих справах, що відбулися за два роки в класі. Перемога у всегімназійному конкурсі «Клас року» є і прийомом створення ситуації успіху, і результатом створення розвиваючого виховного середовища на засадах ситуації успіху. Згідно з показниками, визначеними у попередньому викладі ми визначили динаміку позитивної «Я» - концепції учнів.

ЛІТЕРАТУРА

1. Андреев В.И. Педагогика / В.И. Андреев В.И. - Казань: ЦИТ, 2000.- 608 с.
2. Бернс Р. Развитие «Я»-концепции и воспитание / Р. Бернс; [под общ. ред. В.Я. Пилиповского]. – М.: Прогресс, 1986. – 422 с.
3. Поляков С.Д. Технологии воспитания: [учеб.-метод. пособие] / С.Д. Поляков. – М.: Гуманит. изд. центр ВЛАДОС, 2002. – 144 с. – (Б-ка руководителя образовательного учреждения).
4. Психология и педагогика: [учебное пособие / К.А. Абульханова, Е.Г. Баранов, Е.Н. Богданов и др.]; под редакцией А.А. Бодалева, В.И. Жукова, Л.Г. Лаптева, В.А. Сластенина. - [3-е изд., доп. и перераб.]. - М.: Изд-во Института Психотерапии, 2002.- 585 с.
5. Рогов Е.И. Настольная книга школьного психолога в образовании: [учеб. пособие] / Е.И. Рогов. – М.: ВЛАДОС, 1995. – 529 с.
6. Современный словарь по психологии / [авт. – сост. В.В. Юрчук]. – Мн.: Элайда, 2000. – 704 с.
7. Сорока Г.І. Сучасні виховні системи і технології: [навчально-методичний посібник для керівників шкіл, вчителів, класних керівників, вихователів, слухачів ІПО] / Г.І. Сорока. – Харків: Веста: Вид-во «Ранок», 2002. – 128 с. – (Серія «Управління школою»).
8. Фетискин Н.П. Социально-психологическая диагностика развития личности и малых групп: [учебное пособие] / Н.П. Фетискин, В.В. Козлов, Г.М. Мануйлов - М.: Изд-во Института Психотерапии, 2005. – 490 с.